

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ КАСБИЙ МАХОРАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КОМПЕТЕНТЛИККА АСОСЛАНГАН ЁНДАШУВ

Рафиев Ф.А.

Жиззах давлат педагогика институти катта ўқитувчиси

Мазкур мақолада замонавий олий таълимни амалга оширишда компетентликка асосланган ёндашув кўриб чиқилади. Шу билан бир қаторда инсоннинг касбийлик таркибининг зарурий қисми касбий компетентлик эканлиги кўрсатиб ўтилган. Касбий компетенциялар гурухларга ажратилган ҳолда уларнинг тегишли компетенцияга эга бўлган шахснинг маҳорат даражасини белгилаш ҳақидаги фикр юритилган.

Калит сўзлар: компетенцияга асосланган ёндашув, касбий компетенция, шахсий салоҳият, касбий ривожланиш, талабаларнинг индивидуал хусусиятлари.

Индивидуально-личные особенности как фактор развития профессиональной компетенции студентов

В данной статье исследуются компетентностные подходы в осуществлении современного высшего образования. Далее подчеркивается, что профессиональная компетентность является необходимой частью профессионализма человека. Считается, что профессиональные компетенции делятся на группы, и их компетенция определяет уровень мастерства личности с соответствующей компетенцией.

Ключевые слова: Компетентностный подход, профессиональная компетентность, личностный потенциал, профессиональное развитие, индивидуально-личностные свойства студентов.

Individually-personal characteristics as a factor in the development of professional competence of students

The article deals with the competence approach in the implementation of modern higher education. Indicated that a necessary component of professionalism person is professional competence. Groups of professional competence, showing the extent of man's mastery of the relevant competencies.

Key words: Competence approach, professional competence, personal potential, professional development, individual and personal characteristics of students.

Ҳозирги замонавий ижтимоий-иктисодий шароитда меҳнат бозори нафақат касбий билим, кўникма ва малакалар билан боғлиқ бўлган салоҳиятли юқори талабларни қўймоқда, балки шунингдек, тез ва самарали ўрганиш ва қайта таълимий тайёргарликдан ўтиш, жамоа бўлиб ишлаш, юқори мослашувчанлик ва стрессга чидамлилик, ижодий салоҳият ва ижодий

фикрлашга эга бўлишга имкон берадиган шахсий фазилатлари ва хусусиятларининг ривожланишига ҳам боғлиқдир.

Шу муносабат билан олий таълим тизимида бир неча йиллардан буён таълим тизимини янги босқичга кўтариш учун таълим ислоҳотлари олиб борилмоқда.

Мутахассисларни замонавий талабларга жавоб берадиган даражада тайёрлашни таъминлаш учун таълим парадигмасини шакллантиришнинг асосий тамойилларидан бири бу компетенцияларга асосланган ёндашув бўлиб, бу компетенциялар тилида акс эттирилган ўқув натижаларини олиш, касбий фаолиятнинг муайян соҳалари талабларидан келиб чиқсан ҳолда таълим натижаларини моделлаштириш имконини беради.

Инсон касбий маҳоратининг зарурӣ қисми касбий компетенция ҳисобланади. Агар компетенция келажақдаги касбий фаолиятни амалга оширишга йўналтирилган битирувчининг салоҳиятли фазилатлари тўпламини ташкил этадиган мутахассисни тайёрлашга қўйилган хусусиятлар ва талаблар бўлса, унда компетентлик шахснинг тегишли компетенциясини эгаллаш даражасини кўрсатадиган ҳақиқий хусусиятдир.

Компетенцияга асосланган ёндашув ғоялари Н.Ш.Турдиев, Й.М.Асадов, С.Н.Акбароваларнинг “Умумий ўрта таълим тизимида ўқувчиларда компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган таълим технологиялари” ўқув –услубий қўлланмасидаги таълимда компетенциявий ёндашув билим, кўнишка ва малакани инкор этмаган ҳолда, эгалланган билимларни амалда қўллай олиш қобилиятини ривожлантиришга катта эътибор қаратилиши ҳақидаги фикрлар илмий тадқиқот ишларида ҳам ўз аксини топган.[4-5 бет¹]

Шунингдек А. М. Аронов, А. В. Баранников, А. Г. Бермус, В. А. Болотов, И. А. Зимняя, Г. Б. Голуб, В. В. Краевскийлар илмий тадқиқот ишларида касбий ва шахсий компетенцияларнинг табиатини ўргангандаридан таълим тизимини ўзгартишадиган ҳам бўлишга имкон берадиган шахсий фазилатлари ва хусусиятларининг ривожланишига ҳам боғлиқдир.

¹ Н.Ш.Турдиев, Й.М.Асадов, С.Н.Акбароваларнинг “Умумий ўрта таълим тизимида ўқувчиларда компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган таълим технологиялари” ўқув –услубий қўлланмаси

шунингдек барча тадқиқотчилар уларнинг тизимли ва кўп қиррали табиатига эга эканлигига эътибор қаратишганини қайд этиш мумкин.

Рус психолог олимлари Б.Г.Ананьев (шахс мулоқот, билим, меҳнат субъекти ҳисобланади), В.Н.Мясищев (шахс жамиятга, бошқа одамларга, ўзи ва ишига бўлган муносабатлар тизимида намоён бўлади), В.Н. Кузьмина, А.А.Деркач (инсоннинг қобилияти акмеологик ривожланиш векторига эга), А.К.Марков (шахснинг профессионаллиги муайян компетенцияларни ўз ичига олади) томонидан баён этилган ғояларга асосланиб,² И.А.Зимняком петентликни қўйидагича гурухларга ажратади: [23-25бет]

-Шахс ва ҳаёт фаолияти субъекти сифатида ўзи билан боғлиқ компетентлар;

-Бошқа одамлар билан алоқа қилиш билан боғлиқ компетентлар.

-Инсон фаолияти билан боғлиқ ва ички дунёning барча турлари ва шаклларида намоён бўладиган компетентлар, инсонни ўзини ўзи ривожлантириш ва ўзини такомиллаштиришга олиб бориши мумкин.

Тез ўзгарувчан дунёning замонавий воқелиги янги авлод ёшларидан нафақат танланган мутахассислик бўйича касбий билимларни, балки шахснинг ижтимоий-психологик маданиятининг юқори даражасини талақ қиласди.

Юқоридагилардан келиб чиққан холда, олий маълумотли мутахассисларни тайёрлашда нафақат давлат талабларида белгиланган касбий компетенцияларни шакллантиришга таяниш, балки кўп жиҳатдан шахснинг шахсий имкониятларини ҳам ҳисобга олиш зарур.

Шундай қилиб, олий таълимда компетенцияга асосланган ёндашув доирасида, биз талабанинг бошланғич компетенциясига асосланиб, унга меҳнат бозорида рақобатдош бўлишга имкон берадиган муайян касбий компетенцияларни шакллантиришимиз керак.

Олий таълим муассасасида ўқиш давомида талабаларнинг касбий маҳоратини ривожлантириш, бу келажакдаги мутахассисларнинг касбий

² Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма современного образования

фаолиятни амалга оширишга оптимал бошланғич тайёргарлигини таъминлайди, ўз навбатида шахснинг шахсий салоҳиятини белгилайдиган индивидуал-шахсий хусусиятларни ўз ичига олади. Умуман олганда, бу хусусиятлар детерминистик тизимдир:

- 1) шахснинг интеллектуал хусусиятлари (ақлий жараёнлар, йўналиш, мотивацион тайёрлик, билим, кўникма, малака);
- 2) шахснинг коммуникатив хусусиятлари (етакчилик фазилатлари, жамоада ишлаш қобилияти, коммуникатив бағрикенглик, идрок қобилияти, мулоқотга йўналганлик),
- 3) шахснинг ижодий хусусиятлари (ностандарт ва оригинал ҳаракат қилиш, ғоялар яратиш, қасбий фаолиятда янги нарсаларни топиш ва яратиш қобилияти);
- 4) шахснинг ҳиссий ва иродавий хусусиятлари (умумий мослашувчан салоҳият, стрессга чидамлилик, ҳиссий мувозанат, қатъиятлилик ва қийинчиликларни енгиш қобилияти);
- 5) шахснинг маънавий хусусиятлари (қасбий ва шахсий мақсадлар, ижтимоий муносабатлар тизими);
- 6) шахснинг ахлоқий хусусиятлари (маънавий ва ҳаётий қадриятлар тизими, инсоннинг ахлоқий қоидаларига ва ахлоқий фазилатларига муносабати).

Ушбу тизим ақлий тузилма бўлиб, у ҳаракатчан ва шахсни ижтимоийлаштириш жараёнида ривожланади. Баъзи компонентлар, масалан, интеллектуал, ҳиссий-иродавий, коммуникатив ва ижодий хусусиятлари шахснинг генетик жиҳатдан таъминланган негизи ҳисобланади. Ушбу таркибий қисмларнинг асоси темпераментdir.

Темперамент деганда одамнинг ақлий фаолияти динамикасини, хулқатвор шаклларини ва ҳаёт шароитларига нисбатан мувозанатли реакцияларини аниқлайдиган, юқори нерв фаолият турини белгилайдиган руҳиятнинг индивидуал хусусиятлари тушунилади. Ушбу шахсий хусусиятлар ҳаёт жараёнида фақат қисман ўзгариши мумкин.

Шу билан бир қаторда талабаларнинг маънавий-ахлоқий ва маънавий-қадрий хусусиятлари, аксинча, эрта ёшлик даврида жадал ривожланмоқда. Бунда олий таълимнинг гуманитар, ижтимоий ва иқтисодий фанлари мавзуси мутахассисларнинг келажакдаги шахсини шакллантириш учун катта аҳамиятга эга бўлиши мумкин.. Талаба-ёшлар, асосан уларнинг ёши, ижтимоий мавқеи ва ҳаётий тажрибасини ҳисобга олган ҳолда ҳали улар аниқ белгиланган ҳаётий қадриятларга эга эмаслар, улар кўпроқ моддий қадриятларга эришишга қаратилган. Шунга қарамай, улар учун обрўга эга бўлган одамлар (ўқитувчилар, сиёсатчилар, ёзувчилар) томонидан янги маълумотлар ва баҳолашларни олиш осонроқ ва бу сифат ҳаётий муҳим қадриятларни шакллантириш учун хизмат қилиши керак.

Шунингдек, олий таълим муассасасини битирувчиларининг қобилияtlарини ривожлантириш бўйича дастурларни ишлаб чиқишида биз талабаларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олишимиз ва улар учун танлаб олинган мутахассислиги бўйича энг муваффақиятли бўлишларига ёрдам берадиган шахсий хусусиятларини ривожлантиришимиз керак.

Адабиётлар руйхати:

1.Н.Турдиев,Ю.Асадов, С.Акбарова. “Умумий ўрта таълим тизимида ўқувчиларда компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган таълим технологиялари”.Ўқув-услубий қўлланма.Т.2017 4-5 б.

2. Клёцина И.С. Компетентностный подход и гендерное образование в высшей школе // Актуальные вопросы современного университетского образования: материалы X Российско-Американской науч.-практ. конф., 14–16 мая 2007 г. – СПб: Издво РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – С. 105–109.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал «Эйдос», 2006. – 5 мая. ъттп://эидос.ру. 23-25 стр.

4. Сухобская Г.С. Психология в управлении. – СПб: СПбГУПМ, 2012.

5. Коган М.С. Философия культуры: учеб. пособие. СПб., 2006.

- 6.Т.Д Исмаилов, НШ Джуманова, ЧА Юнусова... Психологические основы творческой деятельности учащихся - Общество и экономика постсоветского пространства, 2014
- 7.Пак, Д. А., Абдурахмонов, А. М., & Рафиев, Ф. А. (2021). СОЦИАЛЬНАЯ И ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. In Advances in Science and Technology (pp. 78-79).
- 8.Пак, Д. А., Агламова, Ш. С., & Рафиев, Ф. А. (2021). ФИЗИЧЕСКОЕ И ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. In Advances in Science and Technology (pp. 80-81).
- 9.Rafiyev, F. (2020). Psychological basis of foreign language teaching. Архив Научных Публикаций JSPI.
- [09.03.2022 16:34]
- 10.Rafiyev, F. (2021). Maktabgacha tahlim tarbiyachisining kasbiy kompetentligi Мактабгача таълим журнали, 4(Preschool education journal).
- 11.Rafiyev, F. (2021). Драматический инстинкт у детей и проблемы его развития у ребенка современного общества. Мактабгача таълим журнали.
- 12.Rafiyev, F. A. (2021). OLIY TA'LIM MUASSASINING O 'QUV JARAYONIDA KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI. Academic research in educational sciences, 2(12), 251-254.